

**Ministerstvo školstva Slovenskej republiky
Štátny pedagogický ústav**

**Dočasné vyrovnávacie opatrenia
s cieľom pripraviť dostatočný počet pedagógov
vyučujúcich v rómskom jazyku
(úloha C. 29 uznesenia vlády SR č. 278/2003)**

Vypracovali: Oddelenie výchovy a vzdelávania rómskych komúnít MŠ SR
Štátny pedagogický ústav

„Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky pod číslom CD-2004-7613/14980-1:097 zo dňa 28.6.2004 ako dočasné vyrovnávacie opatrenia na prípravu pedagógov vyučujúcich v rómskom jazyku.

Dočasné vyrovnávacie opatrenia s cieľom pripraviť dostatočný počet pedagógov vyučujúcich v rómskom jazyku (úloha C. 29 uznesenia vlády SR č. 278/2003)

Úvod

Vyrovňavacie opatrenia - dosiahnutie rovnosti príležitostí

Prijímanie dočasných vyrovnávacích opatrení slúži na dosiahnutie rovnosti a dôstojných životných podmienok, čo dokazuje rozšírená prax v množstve vyspelých demokratických štátov. V medzinárodnom práve, ktoré je významným prameňom práva v oblasti diskriminácie, sú dočasné vyrovnávacie opatrenia považované za *legitímne opatrenia* zamerané na dosiahnutie *de facto* rovnosti pre znevýhodňované skupiny. Podľa Výboru OSN pre ľudské práva „*princíp rovnosti niekedy vyžaduje, aby zmluvné štáty prijali vyrovnávacie opatrenia, s cieľom znížiť alebo odstrániť podmienky, ktoré spôsobujú alebo napomáhajú udržiavanie diskriminácie, ktorú Pakt (o občianskych a politických právach) zakazuje.*“¹ Podobne aj článok 2 odsek 2 Medzinárodnej dohody o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie nabáda zmluvné štáty *na prijatie dočasných osobitných opatrení s cieľom zaručiť plné a rovnaké používanie ľudských práv a základných slobôd.* Podľa článku 4 odsek 2 Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín² zmluvné strany sa zaväzujú, že *“tam, kde je to potrebné, prijímú primerané opatrenia s cieľom podporovať vo všetkých oblastiach hospodárskeho, spoločenského, politického a kultúrneho života, úplnú a efektívnu rovnosť medzi osobami patriacimi k národnostnej menšine a osobami patriacimi k väčšine.”* a ďalej, že *„V tomto ohľade budú venovať náležitú pozornosť osobitným podmienkam osôb patriacim k národnostným menšinám. Smernica Rady EÚ č. 43/2000 z 29. júna 2000, ktorá ustanovuje zásadu rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod v podobnom duchu vyžaduje pozitívnu činnosť štátu pre zabezpečenie „úplnej rovnosti v praxi“.* To môže zahŕňať prijatie alebo udržiavanie *„konkrétnych opatrení na prevenciu alebo kompenzáciu nevýhod spojených s rasovým alebo etnickým pôvodom.”* Európska komisia proti rasizmu a intolerancii vo svojom najnovšom odporúčaní č.7 zameranom na boj proti rasizmu a rasovej diskriminácii prijatom 17. decembra 2002 doporučuje prijatie dočasných špeciálnych opatrení, zameraných na predchádzanie, kompenzáciu alebo dosiahnutie plnej účasti vo všetkých oblastiach spoločenského života pre skupiny, ktoré sú znevýhodňované na základe svojej etnickej a rasovej príslušnosti. Takéto opatrenia musia byť ukončené hneď po tom, čo bol dosiahnutý ich cieľ.

¹ Všeobecný komentár 18 Výboru OSN pre ľudské práva. (Non-Discrimination: 10/11/89, ICCPR General Comment 18, odsek 10)

² Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín, uverejnený Oznámením Ministerstva Zahraničných vecí SR č. 160/1998. Pre SR Dohovor nadobudol účinnosť 1. februára 1998 a platnosť 4. júna 1998.

Podľa zásad obsiahnutých v medzinárodnom práve tieto vyrovnávacie opatrenia sú v súlade *s princípom rovnosti a právom nebyť diskriminovaný*, ak sú špeciálne opatrenia prijaté:

- a) so súhlasom členov skupín, na ktorých sa vzťahujú,
- b) na základe jediného cieľa, a to je dosiahnutie rovnosti,
- c) dočasné,
- d) pozastavené, ak je dosiahnutý vytýčený cieľ,
- e) nie sú dôsledkom neustáleho udržiavania nerovnakých alebo odlišných štandardov.

Ak prijaté opatrenia, zamerané na vyrovnávanie príležitosti, napĺňajú tieto podmienky **nejde o diskrimináciu ostatného obyvateľstva. Pri zavedení dočasných vyrovnávacích opatrení nejde o zlepšovanie postavenia jednej skupiny ľudí, ale o vyrovnávanie ich príležitostí, s cieľom dosiahnuť *de facto* rovnosť, ktorá je základnou podmienkou realizácie ostatných ľudských práv a slobôd.** V prípade vyrovnávacích opatrení zameraných na Rómov, ide o *dočasné opatrenie*, ktorého obsahom nie je zavedenie kvót, navyše trvalého charakteru. Preto sa nemožno domnievať, že by boli v rozpore s článkom 12 odsek 2 alebo ustanoveniami článku 34 odsek 3 Ústavy SR. Diskriminačným rozlišovaním je totiž opatrenie, ktoré nemá žiadne objektívne a rozumné odôvodnenie, alebo podporuje nelegitímny cieľ, alebo je porušený princíp proporcionality medzi cieľom a prostriedkami zameranými na jeho dosiahnutie.

Z rôznych historických a iných dôvodov značné percento príslušníkov rómskej menšiny nie je v súčasnosti na tej istej východiskovej pozícii ako väčšinové obyvateľstvo na Slovensku. Ich príležitosti začleniť sa a podieľať sa na živote krajiny nie sú rovnaké. Princíp rovnosti príležitostí je kľúčovým predpokladom uplatnenia všetkých základných ľudských práv a slobôd³.

1. Základné východiská

Osobitným problémom úspešnosti rómskych detí vo vzdelávaní je ich jazyková pripravenosť, pretože v rodine nemali možnosti osvojiť si vyučovací jazyk školy a vytvárať si komunikačné kompetencie na vstup do školy. Tieto znevýhodnenia sú jedným z určujúcich faktorov počiatočnej neúspešnosti rómskych detí.

Napriek novým legislatívnym podmienkam a snahám štátu po roku 1989, resp. po roku 1993 vytvoriť pre Rómov podmienky vzdelávania sa v materinskom jazyku, sa toto právo vo vzdelávacom systéme nedá prakticky aplikovať. Aj keď pre vyučovanie rómskeho jazyka ako materinského bola v roku 1994 v Štátnom pedagogickom ústave vypracovaná koncepcia vyučovania rómskeho jazyka a literatúry na základných a stredných školách a nadväzne na ňu boli vypracované učebné osnovy rómskeho jazyka a literatúry pre 1. a 2. stupeň základnej školy, ani koncepcia, ani učebné plány a osnovy neprihliadali na reálny súčasný stav, ktorý existoval. Tieto dokumenty nikdy neboli realizované v praxi z týchto dôvodov:

- Učebné plány a učebné osnovy neboli overené, tak ako požaduje školská legislatíva.
- Učebné osnovy nepočítali zo značnou odlišnosťou rómskych dialektov aj v rámci Slovenska.

³ Vyhodnotenie Priorít vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám za rok 2002 a Stratégie vlády SR na riešenie problémov rómskej komunity za rok 2001 a základné tézy koncepcie politiky vlády SR v integrácii rómskych komunít – uznesenie vlády SR č. 278/2003

- Nie je doteraz akreditovaný odbor rómsky jazyk a literatúra ako pedagogický smer na vysokých školách, preto nemá tento predmet kto vyučovať.
- Málo početná je odborná literatúra o rómskom jazyku, o literatúre, kultúre, histórii.

Rómsky jazyk napriek problémom súvisiacim so štandardizáciou sa používa ako súčasť výchovno-vzdelávacieho systému vo viacerých európskych krajinách. Vyučuje sa na Gándhího gymnáziu v Pécsi v Maďarsku, rómske dialekty sa vyučujú vo viacerých školách Európy (Francúzsko, Macedónsko, Rakúsko), existujú špeciálne školské osnovy v rómskom jazyku alebo pre Rómov (Fínsko, Francúzsko, Litva, Rumunsko), vydávajú sa učebnice v rómskom jazyku (Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Írsko, Macedónsko, Rumunsko), konajú sa semináre a tréningové školenia týkajúce sa rómskych učebných materiálov a zamerané na učebné metódy vyučovania rómskeho jazyka alebo v rómskom jazyku (Fínsko, Francúzsko, Litva, Macedónsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovinsko). V mnohých krajinách sa uskutočnil prieskum medzi rómskymi hovoriacimi skupinami zameraný na vzdelanie, vyučovanie materinského jazyka, (Fínsko, Francúzsko, Litva, Macedónsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovinsko). Financovanie týchto aktivít zabezpečujú vlády jednotlivých krajín, resp. nimi podporované neziskové organizácie.

V súlade so Smernicami Ministerstva školstva a vedy Slovenskej republiky z 22. novembra 1993 na pokusné overovanie organizácie, foriem i obsahu výchovy a vzdelávania a spôsobu riadenia škôl, Čl. 1, písmeno 2 a Článok 3 Zabezpečenie overovania, písmeno 2, 3 bol Ministerstvom školstva Slovenskej republiky schválený:

- projekt **Experimentálna verifikácia efektívnosti kurikula rómskeho jazyka a literatúry v základných a stredných školách** dňa 14. 4. 2003 pod číslom 1999/2003 – 44.
- projekt **Experimentálna verifikácia efektívnosti kurikula predmetu rómske reálie v základných a stredných školách** dňa 15.6.2004 pod číslom CD-2004-5211/18824-3:097.

Predmetom experimentálnych overovaní je navrhnutie, overenie a predloženie na schválenie obsahu vyučovania rómskeho jazyka a literatúry ako štandardného vyučovacieho predmetu pre základné a stredné školy. Pod obsahom sa rozumie celý komplex a štruktúra všeobecno-vzdelávacieho predmetu:

- učebné plány,
- učebné osnovy,
- štandardy,
- nástroje merania (monitorovania kvality),
- učebné texty, materiály, učebnice a učebné pomôcky,
- metodické a didaktické materiály pre učiteľov,
- zásady a princípy prípravy a vzdelávania učiteľov.

Experimenty majú za cieľ odskúšať rôzne varianty a modely učebných plánov a učebných osnov, stanoviť kritériá pre tvorbu učebníc a manuálov, navrhnuť princípy overovania štandardov a navrhnuť princípy pre prípravu a vzdelávanie učiteľov.

Overovanie bude prebiehať v rokoch 2003 – 2009. Experiment predpokladá overenie obsahu v každom ročníku počas dvoch rokov. V roku 2008 by mali byť známe výsledky overovania učebných osnov pre štvorročné gymnáziá. Súčasne s tým budú

overené aj osnovy pre 5. – 8. ročník osemročných gymnázií, kde sa predpokladá, že budú rovnaké ako pre štvorročné gymnáziá. Overovanie učebných osnov rómskeho jazyka ako podporného i ako nepovinného predmetu pre 1. stupeň základnej školy sa začalo v roku 2003. Overovanie učebných osnov pre 2. stupeň základnej školy a prvé štyri roky osemročných gymnázií sa začne v roku 2004. Princíp dvojročného overovania každého ročníka bude dodržaný aj v tomto prípade. Overovanie učebné osnovy pre 1.- 4. ročník osemročných gymnázií a pre 6. – 9. ročník základných škôl bude ukončené v roku 2009. Overovanie učebných plánov a učebných osnov pre 5. ročník základnej školy bude ukončené v roku 2010.

Gestorom experimentu je Štátny pedagogický ústav Bratislava. Odbornú časť experimentu garantujú Doc. PhDr. Milena Hübschmannová, CSc., Peter Wagner z katedry indológie Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, pracovníci Katedry rómskej kultúry Fakulty sociálnych vied Univerzity Konštantína filozofa v Nitre a realizátori experimentu – učitelia v jednotlivých školách:

- Súkromné štvorročné gymnázium Košice, zameranie – cudzie jazyky a výpočtová technika; zriaďovateľ Nadácia Dobrá rómska víla Kesaj,
- Stredná umelecká škola, Exnárova 8, Košice, zriaďovateľ Krajský školský úrad Košice,
- Gymnázium s osemročným štúdiom – projekt Gándhího škola so zameraním na informatiku a cudzie jazyky; zriaďovateľ Banskobystrický samosprávny kraj,
- Bilingválne päťročné gymnázium Bratislava, zameranie – anglický jazyk a verejná správa; zriaďovateľ Krajský školský úrad Bratislava,
- Základná škola, Galaktická 9, Košice, zriaďovateľ MU Košice,
- Základná škola Veľká Ida, zriaďovateľ MÚ Veľká Ida.

Súčasťou uvádzaných experimentov je aj organizačná príprava učiteľov rómskeho jazyka a literatúry. Keďže nie je možné zapojiť do procesu kvalifikovaných učiteľov rómskeho jazyka a literatúry, v rámci pilotného projektu prípravy učiteľov rómskeho jazyka a literatúry pre základné a stredné školy, ktorý sa začal v roku 2003, sú do dlhodobého vzdelávania zapojení všetci učitelia podieľajúci sa na experimente všetci odborní pracovníci, ktorí sú do experimentu zapojení ako lektori, zostavovatelia učebných textov a materiálov (spolu asi 30 osôb).

2. Pilotný kurz - príprava učiteľov rómskeho jazyka a literatúry základných a stredných škôl

Pilotný kurz **organizačne** zabezpečuje Štátny pedagogický ústav ako lektori tohto štúdia pôsobia najmä odborníci z FF UK Praha, z Bulharskej republiky. V rokoch 2004 - 2006 odbornú úroveň zabezpečia aj odborníci z vysokých škôl a relevantných pracovísk z Českej republiky (okrem Prahy aj Ústí nad Labem), Bulharska, Maďarska (Pécs), Rakúska (Graz), Francúzska (Paríža), resp. ďalších. V štádiu rokovania sú možnosti ukončenia štúdia na niektorých z týchto škôl, ktoré majú akreditovaný odbor rómsky jazyk a literatúra.

Príprava pilotného kurzu vzdelávania učiteľov stanoví obsah jednotlivých semestrov a hodinovú dotáciu prvého semestra.

Podľa doterajších poznatkov i skúseností zo zahraničia lingvistickým problémom sa bude vzdelávací kurz venovať 2 –3 semestrom. Je predpoklad, že dĺžka štúdia aj v rámci dočasných opatrení bude 6 semestrov. Definitívne stanovenie obsahu lingvistickej časti štúdia bude možné stanoviť najskôr v prvom polroku 2006.

Frekventanti pilotného kurzu sú absolventmi Katedry rómskej kultúry Fakulty sociálnych vied UKF v Nitre, väčšina má aj pedagogickú kvalifikáciu. Počas štúdia absolvujú frekventanti skúšky z morfológie, lexikológie a syntaxe rómskeho jazyka, skúšku z didaktiky jazyka a literatúry, vypracujú dve ročníkové práce. Štátnu záverečnú skúšku z jazyka vrátane obhajoby diplomovej práce absolvujú na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, skúšku z didaktiky a literatúry na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Po absolvovaní štúdia a štátnej záverečnej skúške absolventi pilotného kurzu získajú kvalifikáciu učiteľ rómskeho jazyka a literatúry pre základné a stredné školy, zároveň by pôsobili aj ako lektori – školitelia budúcich učiteľov rómskeho jazyka a literatúry. V prípade akreditovania odboru rómsky jazyk a literatúra na pedagogických a filozofických fakultách vysokých škôl by pôsobili ako prví kvalifikovaní učitelia rómskeho jazyka, literatúry, resp. ďalších romologických predmetov.

3. Dočasné vyrovnávacie opatrenie - realizácia

1. Príprava učiteľov rómskeho jazyka a literatúry základných a stredných škôl - pilotný kurz

Termín: 2004 – 2007

Zodpovedný: Štátny pedagogický ústav

v spolupráci s vysokými školami v SR a zahraničí

Úlohou pilotného štúdia je pripraviť dostatočný počet lektorov rómskeho jazyka a literatúry, ktorí budú školíť budúcich učiteľov rómskeho jazyka a literatúry.

Obsahom štúdia bude odborná lingvistická a literárno-teoretická príprava frekventantov (ktorú zabezpečia odborníci oddelenia romistiky katedry indológie FF UK Praha, zahraniční lektori a učitelia KRK FSV UKF Nitra), didaktika vyučovania rómskeho jazyka a literatúry (ktorú budú vyučovať pedagógovia pedagogických a filozofických fakúlt, resp. didaktici ŠPÚ) a špecializácia „lektor rómskeho jazyka“.

Požiadavky na frekventantov:

- aktívne ovládanie rómskeho jazyka
- absolvovanie magisterského štúdia
- pedagogické vzdelanie alebo pedagogické minimum
- prax

Štúdium bude 6 – 7 semestrálne (300 - 350 hodín) v závislosti od budúcej špecializácie, resp. pedagogickej kvalifikácie frekventantov.

Absolventi 6-semestrálneho modulu štúdia s pedagogickou kvalifikáciou získajú

dočasnú kvalifikáciu Učiteľ rómskeho jazyka a literatúry pre základné a stredné školy.

Absolventi 7-semesterálneho modulu štúdia získajú pedagogické minimum a kvalifikáciu Lektor rómskeho jazyka a literatúry.

Finančné zabezpečenie

Podľa predbežného finančného plánu finančné zabezpečenie celého štúdia predpokladá finančné náklady 6-semesterálneho štúdia 1. 000 000.- Sk a 7-semesterálneho štúdia 1.300.000.-Sk, ktoré zahŕňajú náklady na ubytovanie, stravu, cestovné, prenájom priestorov, odmeny lektorom i náklady na študijné texty pre 30 účastníkov kurzu vrátane lektorov.

Financovanie bude zabezpečované zo štátneho rozpočtu SR.

Finančné náklady (v tisícoch Sk)				
2004	2005	2006	2007	Spolu
0*	600 **	400 **	300***	1 300

*Financovanie je zabezpečené z rozpočtu ŠPÚ

** šesťsemesterálny kurz

***siedmy semester

2. Špecializačné inovačné štúdium „Jazyková príprava učiteľov rómskeho jazyka materskej školy“

Termín: 2006 – 2010

Zodpovedný: Štátny pedagogický ústav v spolupráci s MPC v SR, ROCEPO a vysokými školami

Úlohou štúdia je pripraviť dostatočný počet učiteliek materských škôl so spôsobilosťou komunikovať v rómskom jazyku.

Požiadavky na frekventantov:

- absolvovanie štúdia na SPgŠ
- prax

Štúdium bude 2 semesterálne (100 hodín). Absolventi 2-semesterálneho modulu štúdia získajú spôsobilosť pre používanie rómskeho jazyka v pedagogickej praxi v predškolských zariadeniach.

Finančné zabezpečenie

Podľa predbežného finančného plánu finančné zabezpečenie celého štúdia predpokladá finančné náklady 2-semesterálneho štúdia 200.000.- Sk, ktoré zahŕňajú náklady na ubytovanie, stravu, cestovné, prenájom priestorov, odmeny lektorom i náklady na študijné texty.

Financovanie bude zabezpečované zo štátneho rozpočtu SR.

Požiadavky na financie (v tisícoch Sk)						
	2006	2007	2008	2009	2010	Spolu
Počet kurzov	2	2	2	2	2	10
Náklady	400	400	400	400	400	2 000

Jeden 2 semestrálny kurz trvá jeden rok. Do roku 2010 by sa v rámci kurzov mohlo vyškoliť 300 učiteliek materských škôl

3. Špecializačné inovačné štúdium „Základy konverzácie v rómskom jazyku“

Termín: 2006 – 2010

Zodpovedný: Štátny pedagogický ústav v spolupráci MPC v SR, ROCEPO a vysokými školami

Úlohou štúdia je pripraviť sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľov v používaní rómskeho jazyka pri svojej odbornej činnosti.

Obsahom štúdia bude odborná lingvistická a literárno-teoretická príprava frekventantov (ktorú zabezpečia lektori rómskeho jazyka a literatúry).

Požiadavky na frekventantov:

- aktívne ovládanie rómskeho jazyka
- absolvovanie príslušného typu odborného štúdia

Štúdium bude 1-semestrálne (50 hodín).

Finančné zabezpečenie

Podľa predbežného finančného plánu finančné zabezpečenie celého štúdia predpokladá finančné náklady vo výške 100.000.- Sk, ktoré zahŕňajú náklady na ubytovanie, stravu, cestovné, prenájom priestorov, odmeny lektorom i náklady na študijné texty pre 30 účastníkov vrátane lektorov.

Financovanie bude zabezpečované zo štátneho rozpočtu SR.

Požiadavky na financie (v tisícoch Sk)						
	2006	2007	2008	2009	2010	Spolu
Počet kurzov	3	3	3	3	3	15
Náklady	300	300	300	300	300	1 500

Do roku 2010 by bolo možné v kurzoch preškoliť 450 sociálnych a misijných pracovníkov a asistentov učiteľov.